

LIŠKI PUSTJÉ – PET PUSTNIH OPRAV (MASK)

Adela Pukl in Dejan Žnidarčič

193

Liški pustjé ali maškaroni so pustna skupina, ki predstavlja svatovski sprevod in je značilna za območje Kanalskega Kolovrata. Deli se na tri dele: ta lepe, ta grde in bakrene maske¹. V pustnem času naredijo obhod, ko obiščejo domačije v vaseh Markiči, Bajti, Ukanje, Britof, Strmec, Lovišče in Melinki. Od hiše do hiše hodijo v sprevodu, spremlja jih harmonikaš. Ta grdi ves čas tekajo naokoli in lovijo mladež, se norčujejo ter z zvenci in hrupom odganjajo vse slabo. Ko pridejo na dvorišče, v hišo najprej vstopijo ta lepi, ki predstavljajo vse dobro: red (žandar), zdravje (zdravnik) in rodovitnost (mladoporočenca). Pozdravijo in zapešejo. Gospodarica in gospodar jih pogostita in obdarita. Za njimi lahko v hišo vstopijo tudi ta grdi in bakrene maske.

Zgodovina pustnih obhodov² na tem območju sega že v čas pred prvo svetovno vojno, v času fašizma pa je bilo šemljenje prepovedano. Leta 1947 so bili obhodi ponovno obujeni, a »so v sedemdesetih letih 20. stoletja skorajda izumrli« (Miklavčič Brezigar 2004: 277). Izseljavanje v Novo Gorico je povzročilo upad prebivalstva in posledično zamrtje tradicionalne pustne šege (Miklavčič Brezigar 2003: 200). Branko Žnidarčič je »v začetku osemdesetih let po spominu iz mladosti in po ohranjenem primerku izvirne maske, ki jo je rešil iz smeti, začel izdelovati aluminijasta naličja ter maske *ta grdih* s kožo, rogovi in cunjasto opremo (na hlače in suknjič so prišiti narezani trakovi različnega blaga)« (Miklavčič Brezigar 2004: 277).

Posebnost obraznih naličij je njihov material: pred prvo svetovno vojno so bile obrazne maske ta lepih in ta grdih kovane iz bakra, danes jih izdelujejo iz aluminija. Le ramašton, ramauš, bajaranji in braja imajo obrazna naličja izdelana iz bakra.

Leta 2018 smo v SEM začeli z načrtnim zbiranjem in dopolnjevanjem obstoječih zbirk pustnih mask in celotnih pustnih oprav (Pukl 2018; 2019; 2020). V preteklosti so bile najpogosteje odkupljene le maske (obrazna naličja) in redkeje celotne oprave različnih pustnih likov. Za celostno in celovito ohranjanje dediščine pustnih mask in

¹ Pričevanja o bakrenih maskah segajo v 19. stoletje. V petdesetih letih 20. stoletja jih je po spominih domačinov narisal Pavel Medvešček (glej Medvešček 2002). Po njegovih risbah in v sodelovanju z njim jih je leta 1998 izdelal Branko Žnidarčič. Bakrenih mask v SEM žal ne hranimo.

² Liški pust je bil leta 2020 vpisan v Register nesnovne kulturne dediščine.

šeg pa je pomembno, da hranimo celotne oprave. Zato smo leta 2021 s finančno podporo Ministrstva za kulturo obogatili zbirke SEM s petimi novimi³ pustnimi opravami Liških pustov: ta lep, ta lepa, pust, pustica z brezovo metlo, žandar. Izbrali smo pet celih pustnih oprav, ki so med najbolj značilnimi pustnimi liki Liških pustov. Le-te je v devetdesetih letih 20. stoletja⁴ izdelal Branko Žnidarčič⁵ in so bile v uporabi vse do pusta leta 2020.

Ta lepi

Skupino ta lepih sestavljajo berač, ki pobira darove in prvi vstopi v hišo, sledijo mu harmonikaš in nato dva para mladoporočencev, ki predstavljata ženina in nevesto. Para v hiši zaplešeta. Žandar (policist) ves čas skrbi za red, zdravnik pa za zdravje.

194

Ta lep, 1995, Kanal, iz zbirke SEM
(foto: Blaž Verbič, 2022).

Ta lepa, 1995, Kanal, iz zbirke SEM
(foto: Blaž Verbič, 2022).

³ Nove pridobitve smo skupaj z *ramaštonom* (ena izmed bakrenih mask) ter najstarejšimi znanimi aluminijastimi maskami razstavili na občasni razstavi v razstavnici hiši SEM v pustnem času leta 2022. Razstava *Liški pust* je bila na ogled v času od 8. 2. do 13. 3. 2022.

⁴ Pustica z brezovo metlo je bila izdelana leta 2002.

⁵ Branko Žnidarčič je vse predmete za dokup pripravil, a je spomladi (preden smo prevzeli pustne oprave) leta 2021 umrl. Nadomestil ga je njegov sin Dejan Žnidarčič, ki nadaljuje očetovo pot ohranjanja dediščine liških pustov.

Žandar, 1995, Kanal, iz zbirke SEM (foto: Blaž Verbič, 2022).

Ta grdi

Skupino ta grdih sestavljajo pustjé (oblečeni v kožuhe z rogovi in pisane obleke), ki s hrupom odganjajo zimo, skačejo, lovijo mladino in uganjajo norčije, sledijo jim tri pustice ali stare ženice: ena pometa, druga v vrečo nabira orehe in tretja prosi mleka za dojenčka. Sem spadajo še rezijan, daj-dam, opica, hudič in žena, ki nosi moža v košu.

Pust, 1998, Kanal, iz zbirke SEM
(foto: Blaž Verbič, 2022)

Pustica z brezovo metlo, 2002, Kanal, iz zbirke
SEM (foto: Blaž Verbič, 2022).

REFERENCE

MEDVEŠČEK, Pavel

2002 Fantovščina in pustovanja – Etnografski zapiski. V: I. Miklavčič-Brezigar in P. Medvešček, *Pustovanja na Goriškem*. Nova Gorica: Goriški muzej, 119–174.

MIKLAVČIČ BREZIGAR, Inga

2003 Pustovanja na Goriškem nekdanj in danes. V: J. Fikfak [idr.] (ur.), *O pustu, maskah in maskiranju: Razprave in gradiva*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 199–208.

2004 Refleksija projekta in razstave „Pustovanja na Goriškem“: Goriški muzej Nova Gorica, 2002–2003. *Etnolog* 14: 273–290.

PUKL, Adela

2018 Nove pustne maske v zbirkah SEM: Škoromat z zvonci, škopit, pepeljuhar, poberin in cunjar. *Etnolog* 28: 213–215.

2019 Tri pustne oprave Ravenskih pustov. *Etnolog* 29: 263–265.

2020 Oprema pustnih oračev Okič. *Etnolog* 30: 200–203.

196

Adela Pukl

Liški pust je stara kulturna dediščina Kanalskega Kolovrata z bogato tradicijo, ki izhaja iz preteklosti in sedanjosti in trudili se bomo, da se bo nadaljevala tudi v prihodnosti. V zvezi s tem naj omenim svojega očeta Branka Žnidarčiča, ljudskega umetnika, samouka, ki je velik del življenja posvetil izdelovanju mask.

Oče, ki me je že kot majhnega dečka naučil spoštovati tradicijo pustne šege, je svojo prvo masko izdelal leta 1960 pri svojih dvanajstih letih, jaz pa jo še danes hranim v malem muzeju Liškega pusta v Kanalu ob Soči. Masko ni cela, ker je moj ded Janez potreboval kos aluminija, ki ga je »našel« ravno v tej maski. Ker sem hotel biti kot moj oče, sem pri

Branko Žnidarčič izdeluje masko, Kanal ob Soči, 2010 (foto: Dejan Žnidarčič).

dvanajstih letih leta 1995 tudi sam izdelal svojo prvo masko. Vedno sva se smejala ob pogovoru, da sicer maske znam izdelovati, ampak dokler bo živ, jih bo izdeloval on, po njegovi smrti jih bom pa jaz. Seveda sem bil prepričan, da se bo to zgodilo šele v daljni prihodnosti, ampak danes, ko to pišem, očeta že več kot leto ni več med nami.

Včasih pomislim na izdelovalca bakrenih mask iz zapuščene vasi Velendol. Ta kotlar naj bi svojo zadnjo masko izdelal daljnega leta 1888. Z Brankom sta imela kar precej skupnega, od tega, da sta bila iz istega območja, do tega, da jima je bila izdelava mask strast. Zanimivo pa je še nekaj: kotlar je svojo zadnjo masko izdelal daljnega leta 1888, Brankova oživitev pusta in ponovna izdelava mask pa se je pričela natanko 100 let kasneje. Ne smemo pozabiti mask iz leta 1947, ki so ravno tako nastajale pod rokami izdelovalca s tega območja. Kaj je očeta gnalo v izdelavo mask, ne bi vedel, vem pa to, da je že v kupu dežnikov z zavitimi ročaji, ki so bili doma v stojalu, videl masko hudiča z rogovi in jo je po obrisu teh dežnikov in kasneje skice potem tudi izdelal. Pust je bil njegov hobi in življenje. Nekoč, mogoče sem imel nekaj čez dvajset let, sem peljal očeta in gospoda Pavla Medveščka na radijsko postajo, kamor sta bila povabljeni kot gosta neke večerne oddaje. Pred oddajo sta mi dejala, naj se v studiu usedem poleg njiju, da bom še jaz kaj povedal. Njuno vabilo sem zavrnil z opravičilom, da je za izdelavo mask potrebna kilometrina ustvarjanja, preden imaš pravico govoriti. Seveda smo se ob vračanju domov smejali tem besedam, sem jima pa tisto deževno noč v avtomobilu tudi nekaj obljubil, in sicer, da bom po njuni smrti poskrbel, da bo Liški pust živel še naprej.

Danes obeh častnih občanov občine Kanal ob Soči, tako Pavla kot mojega očeta, ki je naziv častnega občana prejel posthumno, aprila 2022, ni več med nami. Tudi če ne bi obljubil, bi ohranjal tradicijo, mi pa ta obljuba veliko pomeni in sem jo že kot mlad fant vzel zelo resno. Oče je bil predsednik Etnološkega društva »Liški pustje« Kanal ob Soči tako rekoč do smrti, maja 2021. Avgusta 2021 pa so mi člani društva izkazali enotno

Dejan Žnidarčič izdeluje masko, Kanal ob Soči, 2022 (foto: Adela Pukl).

podporo in zaupanje ter me izvolili za novega predsednika.

V zadnjem obdobju je bilo zaradi pandemije naše poslanstvo preganjanja zime ovirano, je pa naš Liški pust letos poskrbel za pomemben in prepoznaven dogodek v Slovenskem etnografskem muzeju. Predstavitve Liškega pusta v Slovenskem etnografskem muzeju po mojem mnenju sodi med dogodke, ki so imeli največjo razsežnost in prepoznavnost v zgodovini našega pusta. S sodelovanjem z magistrico gospo Adelo Pukl je pričel že moj oče, ampak je vmes posegla smrt, in projekt sem prevzel jaz. Lahko rečem, da je gospa Adela profesionalka na svojem področju, prava zakladnica znanja s preprostim pristopom do nas, pustnih »posebnežev«. Med nami so se spletle prijateljske vezi in tako mene kot tudi druge člane našega društva preveva lep občutek ob spoznanju, da poznamo osebo iz tako kulturno bogate institucije, kot je Slovenski etnografski muzej. Upam, da bo v Slovenskem etnografskem muzeju še veliko razstav na temo pustovanja, saj ima naša majhna država nedvomno bogato pustno tradicijo.

Dejan Žnidarčič

Razstava Liški pust (foto: Blaž Verbič, 2022)